

การบูรณาการหลักดนตรีคีตศิลป์ในการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ ตามแนวพระพุทธศาสนา*

THE INTEGRATING THE PRINCIPLES OF MUSIC POETRY AND ART IN PROMOTING EMOTIONAL AESTHETICS ACCORDING TO BUDDHISM

รัฐกานต์ ยินดีพิธ

Ratthakarn Yindeephit

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

Prachuap Khiri Khan Provincial Cultural Office

E-mail : Ratthakarnmcu@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องดนตรีคีตศิลป์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อบูรณาการหลักดนตรีคีตศิลป์ในการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อวิเคราะห์ดนตรีคีตศิลป์ในฐานะปัจจัยการแห่งการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 15 คน เพื่อแนวทางการนำดนตรีคีตศิลป์มาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติธรรมในปัจจุบัน นำไปส่งเสริมการพัฒนาทางอารมณ์ ความคิด จิตใจ ของคนในสังคมต่อไปด้วย การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า การบูรณาการดนตรีคีตศิลป์เข้ากับหลักพุทธธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นการเสริมสร้างพลังในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและมีสติ หลักการสำคัญในการบูรณาการ คือ ต้องมีความตั้งใจที่จะใช้ดนตรีคีตศิลป์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง เช่น การฟังเพลงธรรมะ การวาดภาพพระพุทธรูป การทำสมาธิพร้อมดนตรีคลายอารมณ์ เป็นต้น การนำหลักภavana 4 บูรณาเข้ากับดนตรีคีตศิลป์ คือ ศิล ภavana จิต และปัญญา ประกอบด้วย 1) ศิล ได้แก่ การสร้างสรรค์ผลงานดนตรีคีตศิลป์ด้วยความตั้งใจที่ดั่งใจไม่เบียดเบียนผู้อื่น 2) ภavana ได้แก่ การใช้ดนตรีคีตศิลป์เป็นสื่อในการทำสมาธิ จะช่วยให้จิตใจสงบและจดจ่ออยู่กับปัจจุบันขณะ 3) จิต ได้แก่ การใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการสำรวจจิตใจของตนเอง จะช่วยให้เข้าใจตนเองได้ดียิ่งขึ้น 4) ปัญญา ได้แก่ การวิเคราะห์และตีความผลงานดนตรีคีตศิลป์ต่าง ๆ ช่วยให้เกิดปัญญาในการเข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ การบูรณาการดนตรีคีตศิลป์เข้ากับพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่เป็นการสร้างความบันเทิง แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญ

ในการศึกษาและเข้าใจธรรมชาติของชีวิตอีกด้วย เมื่อเราสามารถนำศิลปะมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติธรรม ก็จะช่วยให้เราบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์

คำสำคัญ : บุรณาการ; ดนตรี; กวี; ศิลป์; สุนทรียทางอารมณ์

Abstract

This research aims to 1) study the teachings on music and poetry as found in Buddhist scriptures; 2) integrate the principles of music and poetry in promoting emotional aesthetics according to Buddhist principles; and 3) analyze music and poetry as a factor in promoting emotional aesthetics according to Buddhist principles. This qualitative research utilized in-depth interviews with 15 key informants to identify approaches for applying music and poetry to contemporary Dhamma practice, promoting emotional, cognitive, and spiritual development in society. Descriptive content analysis was also used.

The results of the research revealed that

Integrating music and poetry with Buddhist principles enhances the power to lead happy and mindful lives. A key principle for this integration is the intention to use music and poetry as a tool for self-development, such as listening to Dharma songs, painting Buddha images, or meditating with relaxing music. Integrating the four principles of meditation with music and poetry—*sila*, *bhavana*, *citta*, and *paññā*—consists of: 1) *Sila*, which involves creating music and poetry with good intentions and without harming others; 2) *Bhavana*, which involves using music and poetry as a medium for meditation. It helps calm the mind and focus on the present moment. 3) *Mind*: Using art as a tool for exploring one's own mind will help you better understand yourself. 4) *Wisdom*: Analyzing and interpreting various works of music, poetry, and art will help you gain wisdom to understand the nature of things. Integrating music, poetry, and art with Buddhism not only provides entertainment but also provides an important tool for studying and understanding the nature of life. When we can apply art to our practice of Dhamma, it will help us achieve the ultimate goal of life: liberation from suffering.

Keywords : integration; music; poetry; art; emotional aesthetics

บทนำ

ดนตรีเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มอยู่ในสุนทรียศิลป์ ควบคู่กับจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นวิทยาการรวมหมวดอยู่กับปรัชญาสาขาคุณวิทยา (Axiology) สุนทรียศิลป์ (Aesthetic) ดุริยางค์ศิลป์ (Musical Art) หรือเรียกชื่อวิชาเป็นภาษาสามัญว่า “ดนตรี” ดนตรีเป็นงานศิลปะที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบพื้นฐานสำคัญ 3 ส่วน คือ เครื่องดนตรี ผู้เล่นดนตรี และทำนอง (อาทิตย โปธิศรีทอง, 2563) ดนตรีในพระพุทธศาสนามีหลักฐานในพระไตรปิฎกว่า มีดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องหรือหนุนเสริมการเข้าถึงอุดมคติทางศาสนา หรือเป็นกลไกร่วมตามแนวทางศาสนา สังคมและความเชื่อ หากพิจารณาแล้วดนตรีอาจมีความหมายเป็นความสนุกสนานรื่นเริง สมโภช ประโคม สนุกสนาน (มัลลิกา ภูมะธนและคณะ, 2559) ดังนั้น ดนตรีที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก กล่าวถึงภิกษุและภิกษุณีการไปดมหรสพการฟ้อนรำ การขับร้อง การประโคมดนตรี เป็นของชาวบ้านที่ยังเป็นผู้บริโภคคามและเป็นข้าศึกต่อกุศลผู้ละเมิดต้องอาบัติ ตามพุทธบัญญัติไว้ องค์ประกอบเครื่องดนตรีในการขับร้องมี 2 ประเภท คือ 1) คีต คือ เสียงขับร้องอย่างหนึ่ง เช่น ขับร้อง หรือ เพลงขับ เป็นต้น 2) วาทิต คือ เครื่องดนตรี เครื่องประกอบจังหวะ หรือ เสียงเครื่องดีดดีตีเป่า แปรอย่างนี้เป็นการแปรตามประเภทของเครื่องดนตรีที่เรามองเห็นได้ด้วยตา เช่น การตีกลอง บรรเลงพิณ เป็นต้น

ดนตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีปรากฏ มาจากคำ 2 ชนิด คือ “คีต” หมายถึง การขับร้อง ฟ้อนรำ การประโคม เป็นต้น และ “วาทิต” หมายถึง ดนตรีเพื่อประกอบในการขับร้อง ฟ้อนรำ และการประโคม เป็นต้น และยังนำดนตรีที่ปรากฏในพระพุทธศาสนานำไปใช้ประโยชน์ในด้านศิลปะหรือสุนทรียศาสตร์การสื่อสาร ความบันเทิง และได้รับความเพลิดเพลินเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด รวมไปถึงใช้ประโยชน์ในงานพิธีกรรม และประกอบการแสดงต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา (สิมาภรณ์ มงคลหัว, 2555)

ในปัจจุบันเรื่องของดนตรีได้เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นที่นิยมชมชอบในหมู่สังคมยุคปัจจุบัน มีดนตรีรูปแบบใหม่ๆ มาเพื่อตอบสนองความต้องการและการยอมรับของคนในสังคมปัจจุบัน และเป็นผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนตามแนวกระแสของเพลงยุคนี้ และเป็นที่นิยมมากในกลุ่มวัยรุ่น ดนตรีหรือการฟังเพลงในยุคปัจจุบันถือว่าเป็นทางเลือกในการผ่อนคลายอารมณ์และเติมเต็มความสุขในช่วงชีวิต ให้ความสนุกสนานและผ่อนคลายความเครียด ใช้ดนตรีเป็นสื่อกลางในการช่วยบำบัดผู้ป่วย หรือแม้กระทั่งการใช้ดนตรีเพื่อเป็นสื่อเพื่อสร้างพลังบางอย่างให้กับกลุ่มชนต่าง ๆ เพื่อสร้างความสำนึกให้เกิดขึ้นกับสังคมและประเทศชาติ ในปัจจุบันดนตรีได้มีการเผยแพร่หลายทางสื่อ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ สิ่งพิมพ์ต่างๆ สื่อทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมดนตรีข้ามชาติ ทำให้เกิดความหลากหลายไม่ว่าจะเป็นเครื่องดนตรี ทำนอง การบรรเลง การแสดง ประเภทของบทเพลง เป็นต้น (อนงค์สุลักษณ์ ไยล่อ, 2555)

จากการศึกษาการใช้ดนตรีในการปฏิบัติธรรมยังมีปัญหาที่พบปรากฏการณ์เรื่องดนตรีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะที่เป็นข้อห้ามต่อการปฏิบัติธรรม หากเกี่ยวข้องจะเป็นอาบัติตามพระวินัย เป็นการขวางกั้นการ

บรรลุลหรรณหรือเป็นอุปสรรคต่อพรหมจรรย์ 2) ลักษณะที่เป็นการส่งเสริมต่อการปฏิบัติธรรม มีหลักฐานข้อมูลหลายแหล่งในพระไตรปิฎกที่ยืนยันว่า ดนตรีมีส่วนในทำบุญและมีอานิสงส์ คือ เกิดในสวรรค์ ได้บรรลุมรรคผล ดนตรีตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจึงเป็นเครื่องประกอบการทำบุญ ดังนั้นอาจตีความได้หลายนัย อาทิ เป็นดนตรีเพื่อการบำบัต ดนตรีเพื่อการใช้ในการดำเนินชีวิต ดนตรีเพื่อผลบุญผลทาน จนกระทั่งไปสู่มรรคผลขั้นสูง รวมทั้งดนตรีในฐานะเป็นเครื่องประโคมในวิถีความเชื่อและศาสนาดังปรากฏในบริบททางสังคมปัจจุบัน

ดังนั้นความสำคัญของดนตรีในพระพุทธศาสนาที่สะท้อนให้เห็นถึงประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมไทย มีเนื้อหาสาระของดนตรีในพระพุทธศาสนาโดยตรง ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจที่จะวิจัยเรื่องแนวทางการนำดนตรีมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติธรรมในปัจจุบัน เพื่อนำไปส่งเสริมการพัฒนาทางอารมณ์ ความคิด จิตใจ ของคนในสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องดนตรีวิถีศิลป์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อบูรณาการหลักดนตรีวิถีศิลป์ในการส่งเสริมสุนทรีย์ทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์ดนตรีวิถีศิลป์ในฐานะปัจจัยการแห่งการส่งเสริมสุนทรีย์ทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

1.รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักดนตรีวิถีศิลป์ในการส่งเสริมสุนทรีย์ทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

2.ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความรู้และเชี่ยวชาญในทางพระพุทธศาสนา ผู้ทรงความรู้ทางด้านดนตรี นักจิตวิทยาหรือแพทย์/พยาบาล และนักบ่าบัต จากการสัมภาษณ์จำนวน 15 รูป/คน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญในทางพระพุทธศาสนา จำนวน 6 คน
- 2) กลุ่มผู้ทรงความรู้ทางด้านดนตรี จำนวน 5 คน

3) กลุ่มนักจิตวิทยาหรือแพทย์/พยาบาล จำนวน 2 คน

4) กลุ่มนักนักบำบัดผู้ป่วย จำนวน 2 คน

3.เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งใช้แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การบูรณาการหลักดนตรีทฤษฎีศิลป์ในการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดของเครื่องมือทั้งสองประเภท ดังนี้

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งออกแบบสัมภาษณ์เป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 คือ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 คือ ข้อคำถามเกี่ยวกับการบูรณาการหลักดนตรีทฤษฎีศิลป์ในการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา

การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์ในการวิจัย โดยมี ขั้นตอน ดังนี้

1) การเลือกเครื่องมือ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์จาก ผู้เชี่ยวชาญ ตามที่ได้รับระบุไว้ข้างต้น

2) การสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

(1) ศึกษาเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการหลักดนตรีทฤษฎีศิลป์ในการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา

(2) กำหนดนิยามศัพท์ตามเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาค้นคว้า เพื่อเป็นกรอบ กำหนดการสร้างแบบสัมภาษณ์

(3) สร้างแบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิ และอาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณา และ ปรับปรุงแก้ไขตามความแนะนำ

5) นำข้อมูลที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ

6) นำแบบสัมภาษณ์ไปปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งหนึ่งตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิและ ดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

7) ส่งคำร้องขอหนังสือออกขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ

8) นำแบบสัมภาษณ์พร้อมหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย เป็นการศึกษาเชิงเอกสารแนวคิด การสรุปข้อมูลและการสร้างเครื่องมือยื่นคำร้องแก่นักนิติวิทยาลัย การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

จากการศึกษาข้อมูลตั้งแต่การเก็บข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ทราบถึงการบูรณาการหลักดนตรีกวีศิลป์ในการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา แล้วนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกับการเก็บข้อมูลเพื่อให้ได้ผลของการสัมภาษณ์นั้น แล้วนำมาวิเคราะห์ให้มีความน่าเชื่อถือ และหากการวิเคราะห์ข้อมูลใดไม่ครบใน หลักฐานที่ได้จากการสัมภาษณ์ครั้งแรก ผู้วิจัยก็ได้ทำการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลอีกรอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์

ผลการวิจัย

1. หลักคำสอนเรื่องดนตรีกวีศิลป์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีการกล่าวถึงศิลปะและความงามต่าง ๆ รวมถึงดนตรีกวีศิลป์ด้วย ดนตรีกวีศิลป์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น เป็นดนตรีเพื่อการบำบัด ดนตรีเพื่อผลบุญผลทาน รวมทั้งดนตรีในฐานะเป็นเครื่องประโคมในวิถีความเชื่อและศาสนา คัมภีร์พระไตรปิฎกก็เต็มไปด้วยคาถาและบทกวีที่สละสลวย กวีเป็นการใช้ภาษาที่สละสลวยในการแสดงธรรม รวมถึงการสร้างสรรคศิลปะต่าง ๆ เช่น การปั้นพระพุทธรูป การวาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง หรือการแกะสลัก ล้วนเป็นการแสดงออกถึงสุนทรียทางอารมณ์ทางด้านดนตรีกวีศิลป์ ในมุมมองของพุทธธรรมดนตรีกวีศิลป์สามารถกระตุ้นอารมณ์ของเราได้หลากหลาย ตั้งแต่ความสุข ความเศร้า ความสงบ หรือความตื่นเต้น ซึ่งอารมณ์เหล่านี้สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาจิตใจได้ ในทางคัมภีร์พระไตรปิฎกมองว่า ดนตรีเป็นอุปสรรค หากเกี่ยวข้องจะเป็นอาบัติตามวินัย ในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงดนตรีในหลายบริบท เช่น ดนตรีกวีศิลป์เพื่อความบันเทิง ดนตรีกวีศิลป์เพื่อประกอบพิธีกรรม ดนตรีกวีศิลป์เพื่อการศึกษา ดนตรีกวีศิลป์เพื่อการบำบัด ดนตรีกวีศิลป์เพื่อการบรรลุธรรม

หลักคำสอนเรื่องดนตรีคีตศิลป์ที่สำคัญพระพุทธศาสนา โดยมองว่าศิลปะเหล่านี้เป็นทั้งเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมะ และเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์แบบ เช่น การใช้เพลงธรรมะเพื่อสอนเรื่อง การอภัย หรือการวาดภาพพระพุทธรูปเพื่อสื่อถึงความสงบเยือกเย็น ศิลปะสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้คนเกิดความอยากเรียนรู้และปฏิบัติธรรมมากขึ้น การชมภาพวาดที่สวยงามอาจกระตุ้นให้เกิดความสงบภายในใจ หรือการฟังเพลงธรรมะอาจทำให้เกิดความรู้สึกอยากที่จะปฏิบัติตามคำสอน ภาพวาดพุทธประวัติ ใช้เพื่อแสดงให้เห็นถึงชีวิตและการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การนำดนตรีคีตศิลป์มาใช้ในพระพุทธศาสนา เช่น ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะ ใช้ประกอบการสวดมนต์หรือเจริญภาวนา ใช้เล่าเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า การปั้นพระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนังที่เล่าเรื่องราวในพระไตรปิฎก ประติมากรรมสร้างสรรคภาพจำลองของพระพุทธเจ้า การบูรณาการดนตรีคีตศิลป์เข้าด้วยกันนั้น นอกจากจะสร้างสรรค์ผลงานที่สวยงามและน่าประทับใจแล้ว ยังก่อให้เกิดประโยชน์มากมายทั้งในด้านส่วนบุคคลและสังคมอีกด้วย

2. บูรณาการหลักดนตรีคีตศิลป์ในการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา

การบูรณาการหลักดนตรีคีตศิลป์ในการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการนำเอาองค์ประกอบของดนตรีคีตศิลป์มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่สามารถสื่อสารหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม การบูรณาการหลักดนตรีคีตศิลป์ตามแนวพระพุทธศาสนา มีการคิดค้นและพัฒนารูปแบบสอดคล้องกับยุคสมัยและความสนใจของผู้คน เปิดโอกาสให้ผู้คนได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงาน มีการเผยแพร่ผลงานที่สร้างสรรค์ออกไปให้กว้างขวาง เพื่อให้ผู้คนได้เข้าถึงและได้รับประโยชน์ กิจกรรมการบูรณาการหลักดนตรีคีตศิลป์เพื่อส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา สำหรับบุคคลทั่วไป เช่น แต่งเพลงเกี่ยวกับเมตตา พร้อมกับวาดภาพพระพุทธเจ้าปางสมาธิ การเขียนบทกลอนและสร้างสรรค์ดนตรีประกอบบทกลอน เขียนบทกลอนเกี่ยวกับการเกิดแก่เจ็บตาย และสร้างสรรค์ดนตรีที่มีทำนองเศร้า การจัดแสดงนิทรรศการ รวบรวมผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นมาจากกิจกรรมต่าง ๆ มาจัดแสดงในรูปแบบนิทรรศการ การแสดงละครเพลงเรื่องพระเวสสันดรชาดก เป็นต้น การบูรณาการดนตรีคีตศิลป์เข้ากับกิจกรรมสำหรับกลุ่มเยาวชน เช่น การสร้างวิดีโอสั้นที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การจัดทำหนังสือภาพเขียนเรื่องราวในพระพุทธศาสนาเป็นภาพประกอบ การจัดค่ายอบรมให้เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับดนตรีคีตศิลป์ การบูรณาการดนตรีคีตศิลป์เข้ากับกิจกรรมสำหรับชุมชน เช่น จัดงานเทศกาลที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การแสดงละคร และนิทรรศการศิลปะ การจัดกิจกรรมจิตอาสา

วิธีการการบูรณาการหลักดนตรีคีตศิลป์เป็นวิธีการที่น่าสนใจในการดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้หันมาสนใจและเข้าใจหลักธรรมคำสอน โดยเฉพาะในยุคที่เทคโนโลยีและวัฒนธรรมสมัยใหม่ ทางด้านดนตรี ได้แก่ เพลงธรรมะแนวใหม่ แต่งเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในรูปแบบดนตรีที่เป็นที่นิยม เช่น เพลงป๊อป ร็อก หรือฮิปฮอป ดนตรีประกอบการทำสมาธิ การจัดคอนเสิร์ตเพลงธรรมะ ทางด้านกวี ได้แก่ การแต่งบทกลอนสั้น ๆ ที่สื่อความหมายได้อย่างลึกซึ้งและกระชับ เหมาะสำหรับการเผยแพร่ผ่านโซเชียลมีเดีย “ทางด้านศิลป์ ได้แก่ จัดค่าย

ปฏิบัติธรรมที่ผสมผสานกิจกรรมทางศิลปะเข้าไปในพิธีกรรมศิลปะร่วมสมัย การจัดแสดงผลงานศิลปะที่นำเสนอแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ทันสมัย

3. วิเคราะห์ดนตรีกวีศิลป์ในฐานะปัจจัยการแห่งการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา

ดนตรีกวีศิลป์ในฐานะปัจจัยการแห่งการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ ดนตรีมีพลังในการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำสมาธิ เสียงดนตรีที่นุ่มนวลและมีจังหวะที่สม่ำเสมอ ช่วยให้จิตใจสงบและผ่อนคลาย กวีเป็นคำแห่งปัญญาและความงาม กระตุ้นจินตนาการ บทกวีช่วยให้เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์สื่อความหมายที่ลึกซึ้ง บทกวีเป็นเหมือนกระจกที่สะท้อนความรู้สึกและความคิดของมนุษย์ ศิลป์เป็นภาพแห่งความงามและสัจธรรม สร้างแรงบันดาลใจ ภาพวาด ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรมที่สวยงามสามารถสร้างแรงบันดาลใจและความรู้สึกที่ดีได้ สื่อถึงสัจธรรม ศิลปะสามารถสื่อถึงสัจธรรมของชีวิตได้ การนำหลักภาวนา 4 มาบูรณาการกับดนตรีกวีศิลป์เพื่อส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา ศิลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ถือเป็นการผสมผสานทรงพลังในการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์และพัฒนาจิตใจให้เติบโตอย่างรอบด้าน ประกอบด้วยดังนี้

1. กายภาวนา การฝึกสติสัมผัสปัญญากับร่างกาย การสังเกตลมหายใจ การเคลื่อนไหวของร่างกาย สามารถนำมาผสมผสานกับการทำสมาธิที่ประกอบด้วยเสียงดนตรีที่นุ่มนวล เช่น โยคะ หรือไทเก๊ก

2. ศิลภาวนา การรักษาศิลป์ นำมาสร้างสรรค์เป็นบทกวีหรือเพลงที่สื่อถึงความดีงามและคุณธรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้ปฏิบัติตาม

3. จิตภาวนา การฝึกควบคุมจิตใจให้สงบและแจ่มใส สามารถนำมาผสมผสานกับการสร้างสรรค์งานศิลปะ เช่น การวาดภาพ การปั้น หรือการเขียน การวาดภาพตามสิ่งที่เห็นหรือจินตนาการ การนำบทกลอนและเพลงธรรมะมาแสดงต่อสาธารณะเพื่อเผยแพร่หลักธรรม

4. ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญาให้เข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์และตีความงานศิลปะ ดนตรี หรือบทกวี เพื่อค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่ หลักการสำคัญในการบูรณาการดนตรีกวีศิลป์ในฐานะปัจจัยการแห่งการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา คือ มีความตั้งใจที่จะใช้ดนตรีกวีศิลป์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง ความสม่ำเสมอ ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เปิดใจรับฟังและเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ดนตรีกวีศิลป์ช่วยให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนได้ง่ายขึ้น สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนตามแนวพระพุทธศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

1.หลักคำสอนเรื่องดนตรีคีตศิลป์ที่สำคัญพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีกล่าวถึงศิลปะและความงามต่าง ๆ รวมถึงดนตรีคีตศิลป์ด้วย ดนตรีคีตศิลป์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น เป็นดนตรีเพื่อการบำบัด ดนตรีเพื่อผลบุญผลทาน รวมทั้งดนตรีในฐานะเป็นเครื่องประโคมในวิถีความเชื่อและศาสนา คัมภีร์พระไตรปิฎกก็เต็มไปด้วยคาถาและบทกวีที่สละสลวย กวีเป็นการใช้ภาษาที่สละสลวยในการแสดงธรรม รวมถึงการสร้างสรรคศิลปะต่าง ๆ เช่น การปั้นพระพุทธรูป การวาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง หรือการแกะสลัก ล้วนเป็นการแสดงออกถึงสุนทรียทางอารมณ์ทางด้านดนตรีคีตศิลป์ ในมุมมองของพุทธธรรมดนตรีคีตศิลป์สามารถกระตุ้นอารมณ์ของเราได้หลากหลาย ตั้งแต่ความสุข ความเศร้า ความสงบ หรือความตื่นเต้น ซึ่งอารมณ์เหล่านี้สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาจิตใจได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิษญ์ บุญรอด (2563) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ดนตรี: ศาสตร์ทางเลือกในการบำบัด สำหรับเด็กและผู้สูงอายุ” ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ดนตรีมีศักยภาพในการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับมนุษย์ได้ ทั้งทางด้านอารมณ์ จิตใจและทางด้านความคิด โดยมีงานวิจัยที่สนับสนุนว่า ดนตรีเปรียบเสมือนยาชนิดหนึ่งที่ใช้ในการดูแลและเยียวยา มนุษย์ อย่างที่ทราบกันในชื่อของ “ดนตรีบำบัด” ซึ่งเป้าหมายของดนตรีบำบัด ไม่ได้มี เป้าหมายเพื่อให้ผู้ที่เข้ารับการบำบัดสามารถมีทักษะทางด้านดนตรีเป็นหลัก แต่จะเน้น ในเรื่องผลสำเร็จในเชิงบวกที่เกิดจากการพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจและอารมณ์ ที่ดีขึ้นของผู้ที่ได้เข้ารับการบำบัด ซึ่งนอกเหนือจากการใช้ดนตรีบำบัดกับกลุ่มผู้ป่วยที่มีภาวะอาการผิดปกติต่าง ๆ ดนตรีบำบัดยังสามารถนำมาใช้ได้กับหลากหลายกลุ่มวัย ไม่ว่าจะเป็นวัยเด็กหรือกลุ่มผู้สูงอายุ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ มัลลิกา ภูมะธนและคณะ (2559) ได้ศึกษาในเรื่อง “ดนตรีในพระไตรปิฎกว่าด้วยการบำบัด บุญ และการบรรลุธรรม” ผลการศึกษาว่า “พระไตรปิฎกมีดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเข้าถึงอุดมคติทางศาสนา ทั้งยังเป็นกลไกร่วมระหว่างศาสนา สังคมกับความเชื่อ ดนตรีมีความหมายเพื่อความสนุกสนานรื่นเริง สมโภชสนุกสนาน ส่วนคัมภีร์พระไตรปิฎกดนตรีมองว่า เป็นอุปสรรค หากเกี่ยวข้องจะเป็นอาบัติตามวินัย ขวางกั้นการบรรลุธรรมหรือเป็นอุปสรรคต่อพรหมจรรย์ แต่ก็มิหลักฐานข้อมูลหลายแหล่งในพระไตรปิฎกที่ยืนยันว่า ดนตรีมีส่วนในทำบุญและมีอาณิสส คือ เกิดในสวรรค์ ได้บรรลุผลธรรม ดนตรีตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจึงเป็นเครื่องประกอบการทำบุญ ดังนั้น ดนตรีที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อาจตีความได้หลายนัย อาทิ เป็นดนตรีเพื่อการบำบัด ดนตรีเพื่อผลบุญผลทาน จนกระทั่งไปสู่มรรคผลขั้นสูง รวมทั้งดนตรีในฐานะเป็นเครื่องประโคมในวิถีความเชื่อและศาสนาดังปรากฏในบริบททางสังคมปัจจุบัน

2.การบูรณาการหลักดนตรีคีตศิลป์ในการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา

การบูรณาการหลักดนตรีคีตศิลป์ในการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการนำเอาองค์ประกอบของดนตรีคีตศิลป์มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่สามารถสื่อสารหลักธรรมคำ

สอนของพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม การบูรณาการหลักดนตรีกับศิลปะตามแนวพระพุทธศาสนา มีการคิดค้นและพัฒนาแบบสอดคล้องกับยุคสมัยและความสนใจของผู้คน เปิดโอกาสให้ผู้คนได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงาน มีการเผยแพร่ผลงานที่สร้างสรรค์ออกไปให้กว้างขวาง เพื่อให้ผู้คนได้เข้าถึงและได้รับประโยชน์ กิจกรรมการบูรณาการหลักดนตรีกับศิลปะเพื่อส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา สำหรับบุคคลทั่วไป เช่น แต่งเพลงเกี่ยวกับเมตตา พร้อมกับวาดภาพพระพุทธเจ้าปางสมาธิ การเขียนบทกลอนและสร้างสรรค์ดนตรีประกอบบทกลอน เขียนบทกลอนเกี่ยวกับการเกิดแก่เจ็บตาย และสร้างสรรค์ดนตรีที่มีทำนองเศร้า เป็นต้น การจัดแสดงนิทรรศการ รวบรวมผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นมาจากกิจกรรมต่าง ๆ มาจัดแสดงในรูปแบบนิทรรศการ การแสดงละครเพลงเรื่องพระเวสสันดรชาดก เป็นต้น การบูรณาการดนตรีกับศิลปะเข้ากับกิจกรรมสำหรับกลุ่มเยาวชน เช่น การสร้างวิดีโอสั้นที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การจัดทำหนังสือภาพเขียนเรื่องราวในพระพุทธศาสนา เป็นภาพประกอบ การจัดค่ายอบรมให้เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับดนตรีกับศิลปะ การบูรณาการดนตรีกับศิลปะเข้ากับกิจกรรมสำหรับชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ มาศสุภา เพชรรักษ์ (2558) ได้ศึกษาในเรื่อง “การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของครุดนตรีไทยกับหลักคำสอนในศาสนาพุทธ” ผลการศึกษาว่า “การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างครุดนตรีไทยกับหลักคำสอนในศาสนาพุทธ เป็นการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของดนตรีไทยกับศาสนาพุทธที่ครุดนตรีไทยได้สอดแทรกหลักคำสอนของศาสนาพุทธไว้ในหลักการสอนดนตรีไทย ตั้งแต่เริ่มเข้าศึกษา ตลอดระยะเวลาของการศึกษา การสำเร็จการศึกษา และการออกไปประกอบอาชีพทางดนตรีไทย โดยสืบทอดดนตรีไทยให้รุ่น ต่อรุ่นอย่างต่อเนื่อง การสืบทอดที่มาจากภายในจิตวิญญาณของครูและศิษย์ที่ยอมรับ ซึ่งกันและกัน การนำหลักศาสนาพุทธมาใช้ควบคู่กับการจัดการศึกษาวิชาชีพนครไทย เป็นการพัฒนาที่เริ่มต้นจากจิตใจควบคู่ไปกับการให้การศึกษาดนตรีไทย เพื่อออกไปพัฒนาบุคคลอื่นให้มีคุณภาพ สิ่งหนึ่งที่ครุดนตรีไทยได้สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น คือ การให้ศิษย์มีประสบการณ์ตรงในการศึกษาดนตรีไทย คือสอนทั้งด้านดนตรีและคุณธรรม จริยธรรม และศรัทธาที่ศิษย์มีต่อครูเป็นศรัทธาที่มาจากจิตวิญญาณของศิษย์จริง ๆ จึงจะเป็นศรัทธาที่สมบูรณ์แบบที่จะเป็นครุดนตรีไทยที่มีคุณภาพและทำหน้าที่สืบทอดวัฒนธรรมของชาติที่เป็นเอกลักษณ์และเอกราชทางด้านวัฒนธรรมของชาติ

3. วิเคราะห์ดนตรีกับศิลปะในฐานะปัจจัยการแห่งการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ ตามแนวพระพุทธศาสนา

ดนตรีมีพลังในการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำสมาธิ เสียงดนตรีที่นุ่มนวลและมีจังหวะที่สม่ำเสมอ ช่วยให้จิตใจสงบและผ่อนคลาย กวีเป็นคำแห่งปัญญาและความงาม กระตุ้นจินตนาการ บทกวีช่วยให้เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์สื่อความหมายที่ลึกซึ้ง บทกวีเป็นเหมือนกระจกที่สะท้อนความรู้สึกและความคิดของมนุษย์ ศิลปะเป็นภาพแห่งความงามและสัจธรรม สร้างแรงบันดาลใจ ภาพวาด ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรมที่สวยงามสามารถสร้างแรงบันดาลใจและความรู้สึกที่ดีได้ สื่อถึงสัจธรรม ศิลปะสามารถสื่อถึงสัจ

ธรรมของชีวิตได้ การนำหลักภาวนา 4 มาบูรณาการกับดนตรีกวีศิลป์เพื่อส่งเสริมสุนทรีย์ทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา ศิลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ถือเป็นการผสมผสานทรงพลังในการส่งเสริมสุนทรีย์ทางอารมณ์และพัฒนาจิตใจให้เติบโตอย่างรอบด้าน ประกอบด้วยดังนี้

1. กายภาวนา การฝึกสติสัมผัสปัญญะกับร่างกาย การสังเกตลมหายใจ การเคลื่อนไหวของร่างกาย สามารถนำมาผสมผสานกับการทำสมาธิที่ประกอบด้วยเสียงดนตรีที่นุ่มนวล เช่น โยคะ หรือไทเก๊ก

2. ศิลภาวนา การรักษาศิล นำมาสร้างสรรค์เป็นบทกวีหรือเพลงที่สื่อถึงความดีงามและคุณธรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้ปฏิบัติตาม

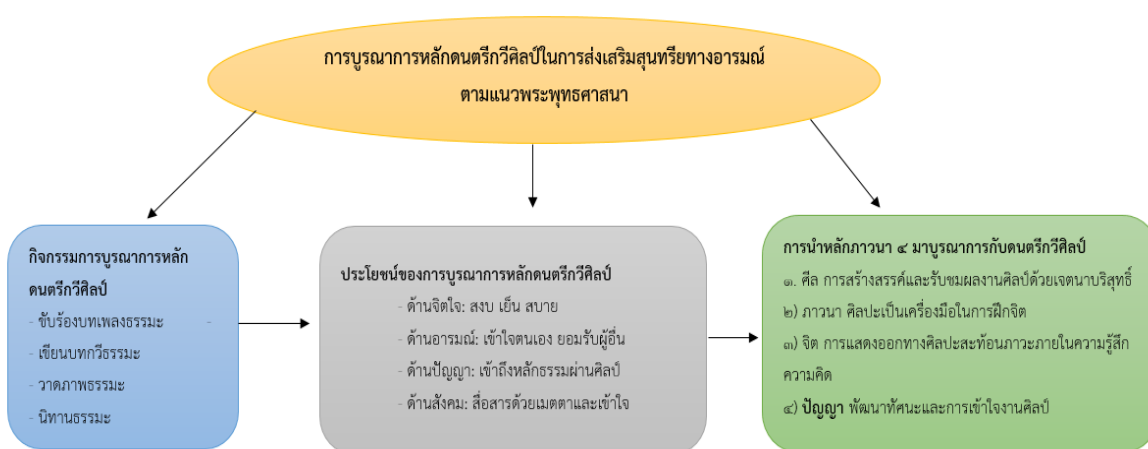
3. จิตภาวนา การฝึกควบคุมจิตใจให้สงบและแจ่มใส สามารถนำมาผสมผสานกับการสร้างสรรค์งานศิลปะ เช่น การวาดภาพ การปั้น หรือการเขียน การวาดภาพตามสิ่งที่เห็นหรือจินตนาการ การนำบทกลอนและเพลงธรรมะมาแสดงต่อสาธารณะเพื่อเผยแพร่หลักธรรม

4. ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญาให้เข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์และตีความงานศิลปะ ดนตรี หรือบทกวี เพื่อค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่ หลักการสำคัญในการบูรณาการดนตรีกวีศิลป์ในฐานะปัจจัยการแห่งการส่งเสริมสุนทรีย์ทางอารมณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา คือ มีความตั้งใจที่จะใช้ดนตรีกวีศิลป์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง ความสม่ำเสมอ ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เปิดใจรับฟังและเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ดนตรีกวีศิลป์ช่วยให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนได้ง่ายขึ้น สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนตามแนวพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประโมทย์ พ่อคำ (2566) ได้ทำวิจัยเรื่อง “แนวความคิดการจัดการเรียนรู้วิชาดนตรีกับการบูรณาการวิชาต่าง ๆ โดยใช้เพลงภูเก็ตเป็นฐาน” ซึ่งผลการวิจัยพบว่า แนวความคิดการจัดการเรียนรู้วิชาดนตรีกับการบูรณาการวิชาต่าง ๆ เป็นการจัดการเรียนรู้ โดยการผสมผสานเนื้อหาหลายวิชากับกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้ “เพลง” เป็นหัวเรื่อง โดยผู้เขียนได้พัฒนามาจากกรอบแนวคิดที่ว่า 1. ศาสตร์ทุกศาสตร์ไม่ควรแยกจากกันโดยเด็ดขาด ดังนั้นการจัดให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะและเรียนรู้เนื้อหาต่าง ๆ ควรเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน จะทำให้การเรียนรู้ที่น่าสนใจ ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้เรียนในปัจจุบันที่ต้องการเรียนรู้ในเรื่องที่น่าสนใจ 2. มุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ และมีทัศนคติที่ดี เนื่องจากเรียนแบบบูรณาการนั้นจะทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ใช้ความคิด ประสพการณ์ ความสามารถ รวมถึงทักษะต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย ทำให้เกิดการเรียนรู้ทักษะกระบวนการและเนื้อหาสาระไปพร้อม ๆ กัน และ 3. การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจะช่วยลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชาลดเวลาการเรียนรู้ของผู้เรียน และยังเป็นการแบ่งเบาภาระในการสอนของครูผู้สอน ทั้งในระดับประถมศึกษาที่มีข้อจำกัดในจำนวนอัตราครูสำหรับระดับมัธยมศึกษา สามารถออกแบบการสอนเป็นกลุ่มคณะตามศักยภาพของครูผู้สอนในสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

องค์ความรู้จากการวิจัย

การบูรณาการหลักดนตรีกวีศิลป์ คือการใช้ดนตรี บทกวี และศิลปะมาเป็นกิจกรรมเพื่อสร้างการเรียนรู้ที่งดงามและสร้างสรรค์ กิจกรรมเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างอารมณ์ที่ดี ลดความตึงเครียด และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์และการทำงานร่วมกัน อีกทั้งยังช่วยปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีผ่านถ้อยคำและทำนองที่ลึกซึ้ง เมื่อบูรณาการเข้ากับหลักภาวนา 4 จะช่วยให้กิจกรรมเหล่านี้พัฒนาคนได้รอบด้าน ทั้งกายภาวนา ศิลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา ทำให้การเรียนรู้ด้วยศิลป์ไม่เพียงสร้างความเพลิดเพลิน แต่ยังพัฒนาใจและปัญญาอย่างสมบูรณ์ ดังนั้นกิจกรรม ประโยชน์ และภาวนา 4 จึงสัมพันธ์กันเป็นกระบวนการครบวงจรในการพัฒนามนุษย์ โดยสามารถสังเคราะห์ออกมาได้ดังนี้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ควรส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมที่สามารถบูรณาการดนตรีกวีศิลป์แบบหลากหลาย เป็นการนำเสนอที่น่าสนใจและเข้าถึงได้
2. สนับสนุนเผยแพร่ผลงาน กิจกรรมที่สามารถบูรณาการดนตรีกวีศิลป์ ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้ผู้คนได้เข้าถึงและแบ่งปันกัน เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ศึกษาทางด้านดนตรีกวีศิลป์ หรือการส่งเสริมสุนทรียทางอารมณ์ตามแนวทางของพุทธสุนทรียศาสตร์อย่างกว้างขวาง
2. ศึกษากิจกรรมดนตรีกวีศิลป์ที่บูรณาการโดยอาศัยหลักของพุทธธรรมในการสร้างสรรค์
3. ศึกษาและการเลือกสรรเนื้อหาความเป็นดนตรีกวีศิลป์ที่สอดคล้องกับหลักธรรม ให้มีความชัดเจน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 1.ควรศึกษาผลของการใช้ศิลปะเชิงพุทธแต่ละแขนง (ดนตรี กวี ศิลป์) แยกตามกลุ่มอายุหรือวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นความแตกต่างของผลลัพธ์ในการส่งเสริมสุนทรียภาพและพฤติกรรมทางอารมณ์ เช่น ศึกษาดนตรีธรรมะกับเยาวชนวัยรุ่น ศึกษากลอนพุทธศิลป์กับผู้สูงอายุ หรือเปรียบเทียบผลในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ
- 2.ควรวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ศิลปะส่งเสริมจิตใจตามแนวพุทธ เช่น การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือก "ศิลปะกับพุทธธรรม" หรือชุดกิจกรรม "กวีสร้างสติ" เพื่อศึกษาผลต่อพฤติกรรมทางอารมณ์ สมาธิ และคุณธรรมของผู้เรียนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- ประโมทย์ พ่อคำ. (2566). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ดนตรีไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ตามแนวคิดการพัฒนาทักษะของซิมพ์ซัน.วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ศรีนครินทรวิโรฒ, 24(1),139-162.
- มัลลิกา ภูมธณ, ดิเรก ตัวลอย, พระปลัดระพิน พุทธิสารโร.(2559).ดนตรีในพระไตรปิฎกว่าด้วยการบำบัด บุญ และการบรรลุธรรม.วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 1(2), 118-134.
- มาศสุภา เพชรรักษ์. (2558).การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของครูดนตรีไทยกับหลักคำสอนในศาสนาพุทธ.วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 10(33), 89.
- วิษณุ บุญรอด. (2563). ดนตรี:ศาสตร์ทางเลือกในการบำบัด สำหรับเด็กและผู้สูงอายุ.วารสารอารยธรรมศึกษาโขง-สาละวิน, 11(1),174-196.
- สิมาภรณ์ มงคลหว่า. (2555).ดนตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- อนงค์สุลักษณ์ ไยล่อ.(2555). ดนตรีบำบัดกับพฤติกรรมของวัยรุ่นไทย: กรณีศึกษากลุ่มวัยรุ่นในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อาทิตย์ โพธิ์ศรีทอง. (2563).พื้นฐานการจัดการเรียนรู้ทางดนตรี. กรุงเทพฯ : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.